

Інтертекстуальність як теоретична проблема

У наукових студіях, що визначають специфіку художніх текстів модернізму і постмодернізму, доволі часто постає проблема інтертекстуальності. Помітна тенденція до розширення діапазону вивчення міжтекстових зв'язків у літературознавчих працях. На сучасному етапі розвитку літературознавства актуально звучить проблема міжтекстової взаємодії у сфері художнього модерного та постмодерного дискурсу, що становить основу інтертекстуальних досліджень. Щодо розробки теорії інтертекстуальності значущими є праці Ю. Крістевої, М. Бахтіна, Л. Біловус, О. Переломової, В. Просалової, І. Смирнова, Н. Фатєєвої та ін.

Літературознавець Г. Ключек простежує генезис інтертекстуальності у художній літературі, пов'язуючи його з посиленням інформаційних потоків, і констатує: «Письменник, який творив до ХІХ ст. включно, звичайно ж, відчував впливи, свідомо або ж, найімовірніше, підсвідомо вводив у свої твори «чуже слово». З кінця ХІХ ст., коли художній розвиток людства вступив у стадію модернізму, творче мислення письменника як людини, що продукувала тексти, почало зазнавати різноманітнішого та інтенсивнішого впливу. Інформаційні потоки ставали дедалі потужнішими. Пропозицій, здатних, сказати б, професійно зацікавлювати творчу особистість, значно побільшало. У творений художній текст почало щоразу частіше вриватися і приживатися в ньому «чуже» слово» [3, с. 14].

Посилення інформаційних потоків дослідник пов'язує з періодом постмодернізму: «З другої половини ХХ ст. поступово, рік у рік, із кожним новим десятиліттям посилювалися інформаційні потоки. Власне, атмосфера згущеної інформаційності стала одним із чинників появи постмодерністської стадії в розвитку людської культури. А ще вона прикметна розкутою вседозволеністю, вільною грою без правил. Уживати «чуже слово», особливо ж коли воно містило певну знаковість, що надавало дискурсу більшої змістовності, стало нормою, таким собі творчим правилом» [3, с. 14]. Можна вести мову про те, що інтертекстуальність стає нормою для напряму постмодернізму, для текстів, написаних у цей період.

Щодо визначення поняття «інтертекстуальність» маємо певні розбіжності, воно може видозмінюватися залежно від теоретичних і філософських передумов, якими керується кожний учений. Як правило, «інтертекстуальність (*лат. Inter* – «між» і *textum* – «тканина») – сукупність міжтекстових зв'язків» [7, с. 6]. У «Літературознавчій енциклопедії» зазначається: «Інтертекстуальність (*франц. intertextualite, англ. intertextuality, від лат. inter: між і textum: тканина, зв'язок, будова*) — використання ліричних, фольклорних, літературних тощо текстів у новому літературному дискурсі» [4, с. 431].

Авторський колектив «Літературознавчого словника-довідника» підкреслює, що це основне поняття текстології постструктуралізму, під яким розуміють «виявлення різних форм і напрямів письма (цитата, центон, ремінісценція, алюзія, пародія, плагіат, трансформація інваріанта, стилізація тощо) в одній текстовій площині» [5, с. 309].

Поширеність інтертекстуального підходу до художнього тексту породжує певні різночитання й дискусії в трактовці окремих аспектів поняття, що є закономірним, тому що літературознавство має справу не з аналізом варіантів певної парадигми висловлювань, а з оригінальним, особливим текстом, що саме по собі виключає можливість абсолютної уніфікації термінології. Тож розглянемо найбільш поширені думки щодо терміну «інтертекстуальність».

Вперше цей термін вжила Ю. Крістева у статті «Бахтін, слово, діалог і роман» (1967). Поштовхом для цього послужила праця М. Бахтіна «Проблеми змісту, матеріалу і форми у словесній художній творчості» (1924). Дещо пізніше вчений розробив теорію поліфонічності тексту, у центр якої поставив поняття «чужого слова». Він доводив, що кожний вислів є ланкою в ланцюгу і поза його межами не може бути вивчений. Окрім цього, в основі досліджень М. Бахтіна лежить ідея неоднорідності тексту і наявності декількох текстів у тексті [4, с. 431].

Канонічне формулювання поняттям «інтертекстуальність» та «інтертекст» здійснив Р. Барт: «Кожний текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш упізнаних формах... Кожен текст – це нова тканина, зіткана зі старих цитат. Як неодмінна передумова для будь-якого тексту, інтертекстуальність є загальним полем анонімних формул,

походження яких рідко можна простежити, без свідомих або автоматичних цитат, що подаються без лапок» [4, с. 431].

Дослідник Девід Кліпінгер підкреслює: «Інтертекстуальність - це метод прочитання одного тексту супроти іншого, що дає змогу висвітлити спільні текстуальні та ідеологічні резонанси; це визнання, що всі тексти та ідеї існують у мережі відносин. Термін «інтертекстуальність» має стосунок і до методу читання, що зіставляє тексти з метою відкрити точки подібностей та відмінностей, і до віри в те, що всі тексти та ідеї є невід'ємною частиною мережі історичних, суспільних, ідеологічних і текстуальних відносин» [2, с. 171].

Сучасні дослідники зазначають, що у всіх трактуваннях терміна є дещо спільне. Його основний зміст зводиться до такого визначення: «Інтертекстуальність – це глибина тексту, що виявляється в процесі його взаємодії із суб'єктом» [6, с. 21].

Розмірковуючи над станом та перспективами вивчення інтертекстуальності польський дослідник Міхал Гловінський зазначає: «Про інтертекстуальність... можна говорити лише тоді, коли посилення на попередній текст є елементом значеннєвої будови тексту, в якому воно здійснюється..., коли відбувається семантична активізація двох текстів, однак провідним чинником є текст, який посилюється, а активізація тексту, на який посилюються, є вторинним явищем» [1, с. 284].

Існують різні підходи щодо видової різноманітності інтертекстуальності. Вчені виділяють багаточисленні підкласи та типи й простежують їх взаємозв'язки. У «Літературознавчому словнику-довіднику» наведені такі типи інтертекстуальності, як:

- інтенціональна – спланована автором, усвідомлена ним;
- іманентна – визначена чи нав'язана самим літературним твором;
- генетична – така, яка звужує лише ті прототексти та метатексти, які брали участь у виникненні літературного твору;
- рецепційна – та, яка може бути виявлена емпірично різними реципієнтами [5, с. 309].

Літературознавець П. Гороп розрізняє примикання метатексту до прототексту та виділяє такі групи:

- імітуюче примикання (плагіат, переклад, цитата);
- селективне (пародія, пастиш);
- редукуюче примикання (коментарі, резюме, анотація);
- компліментарне примикання (зауваження, післямова) [7, с. 33-44].

Текстову стратегію інтертекстуальності можна розглядати і в рамках творів одного автора. У цьому випадку відбувається взаємодія текстів, один із яких у часовому просторі передує іншому. Інтертекстуальний принцип побудови творів базується на взаємопроникненні текстів різних часових просторів. У процесі творчої комунікації другим «я», з яким автор вступає в діалог, може бути він сам. У такому випадку можна говорити про автоінтертекстуальність – прийом міжтекстової взаємодії, коли при створенні нового тексту система опозицій, ідентифікацій і маскуванню діє уже в структурі ідіолекту певного автора, створюючи багатовимірність його «я». За таких умов відбувається включення двох авторських голосів у різних темпоральних зрізах, що дає змогу утворити конструкції «текст у тексті» і «текст про текст». Вони пов'язані з активною спрямованістю авторської діяльності на діалогічність. У зазначених вище конструкціях виявляється міжтекстова комунікація художнього мислення письменника, що вводить весь простір культурної пам'яті автора у новостворений текст [1, с. 306].

Отже, розглянувши різні думки щодо визначення терміну «інтертекстуальність», можна зробити висновки, що явище інтертекстуальності має двонаправлений характер, який реалізує себе, по-перше, як авторський підхід до створення художніх текстів (що полягає не тільки в засвоєнні, а й у запереченні літературного – й ширше – культурного досвіду) і, по-друге, як читацька установка на рецепцію тексту з урахуванням тих багатовимірних зв'язків з літературним і культурним середовищем, у яких цей текст перебуває. Оскільки актуалізація будь-якого набору культурних кодів при читанні твору можлива лише за умови високої ерудованості читача, наявності в нього знань про попередні тексти, до читача висувається вимога бути своєрідною «інтертекстуальною енциклопедією».

Література

1. Гловінський М. Інтертекстуальність. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст./ За заг. редакцією В. Моренця.* Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 284–309. 2. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Чарлза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора. Київ : Основи, 2003. 504 с. 3. Ключек Г. Інтертекстуальність як чинник художньої енергії літературного твору (вірш Василя Голобородька «Кривий танець») *Слово і час.* 2019. №1. С.12–24. 4. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / Автор-укладач Ю. Ковалів. Київ : Академія, 2007. Т. 1. 608 с. 5. Літературознавчий словник-довідник / Ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ : Академія, 2007. 752 с. 6. Сорока М. Інтертекстуальність поезії Юрія Тарнавського. *Слово і час.* 2002. №7. С.15–21. 7. Фатеева Н. Контрапункт інтертекстуальності, или Интертекст в мире текстов. Москва : Агар, 2000. 280 с.

Катерина Ангеловська, Анна Поп

Особливості англійської пунктуації та інтонації (на матеріалі роману «Американська трагедія» Теодора Драйзера)

Особливості пунктуації та інтонації, що використовував у своїх творах Т. Драйзер, збереглися до наших днів. Це дає можливість стверджувати, що письменник узаконив значну кількість лексичних і граматичних норм, які стали основою для вироблення норм сучасної англійської мови та формування культури мовлення.

Розглянемо розділові знаки та критерії їх використання в англійській мові на матеріалі вказаного роману. Різні аспекти використання розділових знаків для членування тексту синтаксичного (комою виділяти звертання, відокремлені звороти, вставні слова, підрядні речення, одне головне від іншого), логічного (лапками виділяти цитати й іронічно вжиті слова, дужками вставний коментар до тексту, а абзацами логічно завершені частини тексту) та інтонаційного (паузи позначувати коротші – комою, а довші – крапкою, рисою, при недокінченій думці – трьома крапками; питальну інтонацію позначувати знаком запити, а емоційну – після вигуків і звертань – знаком оклику) перехрещуються й ті самі знаки вживаються в різних функціях.

В англійській мові речення, як правило, закінчуються крапкою (full stop), знаком питання (question mark) або знаком оклику (exclamation mark or shout mark). Використовують крапку (full stop) для завершення речення або основної думки. Крапка (.) одна з найбільш використовуваних розділових знаків. Вимовляючи розповідні речення ми в основному використовуємо низхідний тон (Low Fall).

«The boy moved restlessly from one foot to the other, keeping his eyes down, and for the most part only half singing» [3, с. 16].

Знак питання (?) використовують у кінці речення для завершення питальної думки. В питальних реченнях ми використовуємо як підвищений тон (Low Rise) – загальні питання, так і низхідний (Low Fall) – спеціальні питання.

«Hey, you're the fellow whose sister plays the organ. Is there anything else she can play?» [3, с. 28].

«We will first sing a hymn of praise, so that any who may wish to acknowledge the Lord may join us. Will you oblige, Hester?» [3, с. 16].

Знак оклику (exclamation point (exclamation mark, shout mark) (!) вказує на особливий наголос на сказане речення. В англійській мові окличні речення промовляємо низьким тоном (Low Fall).

«Oh, the snares and pitfalls that beset us all! And then the soothing realization that Christ is ever with us, to counsel, to aid, to hearten, to bind up our wounds and make us whole! Oh, the peace, the satisfaction, the comfort, the glory of that!» [3, с. 35].

«I do declare, Joe! Looka here. It does look like the child mighta been hit by somethin'! Looka here, Joe!» [3, с. 13].

«My Roberta dead! My daughter! Oh, no, no, Roberta! Oh, my God! Not drowned! It can't be. And her mother speaking of her only an hour ago» [3, с.30].

2) Правильне вживання двокрапки та крапки з комою в англійській мові. Крапка з комою (;) має два способи використання. Крапку з комою використовують, щоб розділити дві незалежні частини речення. Слід звернути увагу на те, якщо дві частини речення є поширеними та складеними, то краще вжити крапку. Крапку з комою можна використати, щоб розділити поширені частини складного речення. В обох випадках доцільно використовувати низхідний тон (Low Fall), так як думка закінчена.